

Vai trò của pháp quyền với sự phát triển của các quốc gia

Vũ Công Giao^(*)

Tóm tắt: Bài viết phân tích vai trò của pháp quyền với sự phát triển của các quốc gia. Theo tác giả, pháp quyền có tác động tích cực và đa chiều đến sự phát triển của các quốc gia, trong đó đầu tiên nhưng không giới hạn ở sự phát triển về kinh tế. Bên cạnh sự phát triển về kinh tế, pháp quyền còn có tác động tích cực đến sự phát triển về chính trị, xã hội, văn hóa của quốc gia, thông qua việc giảm thiểu những mâu thuẫn, xung đột xã hội, tăng cường niềm tin, sự đồng thuận, đoàn kết, gắn kết giữa người dân và chính quyền, phòng, chống lạm quyền, tham nhũng và thúc đẩy sự năng động, sáng tạo của con người.

Từ khóa: Pháp quyền, Nhà nước pháp quyền, Phát triển, Pháp luật

Abstract: The article analyzes the role of the rule of law in the development of countries. The rule of law is said to have positive and multi-dimensional impacts on the development of countries, first but not limited to economic development. In addition, the rule of law has a positive impact on the political, social and cultural development of a country by minimizing social conflicts, strengthening trust, consensus, solidarity and connection between people and the government, preventing and combating abuse of power, corruption and promoting human dynamism and creativity.

Keywords: Rule of Law, Rule of Law State, Development, Law

Ngày nhận bài: 19/12/2023; Ngày duyệt đăng: 28/12/2023

1. Khái quát về pháp quyền và phát triển

1.1. Khái quát về pháp quyền

Hiện chưa có một định nghĩa thống nhất về pháp quyền (*rule of law*); thậm chí, một khảo sát đã được thực hiện và đi đến

kết luận rằng: “[pháp quyền] thuộc vào loại khái niệm mở và là chủ đề còn tranh luận kéo dài” (Xem: Grote, 1999: 271; Dẫn theo: The World Bank, 2005). Trên thực tế, tồn tại những thuật ngữ khác nhau về pháp quyền, tiêu biểu là: “Rechtsstaat” (Đức) và “État de droit” (Pháp); “Rule of law” (Anh); và “Due process of law” (Hoa Kỳ). Những thuật ngữ này được dịch sang tiếng Việt thành “pháp quyền” hoặc “nhà nước pháp quyền”², dù chúng có những ý

¹ Bài viết đã được trình bày tại Hội thảo khoa học “Nhà nước pháp quyền trong quản lý xã hội ở Việt Nam” do Học viện Khoa học xã hội thuộc Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam tổ chức vào tháng 12/2023, được bổ sung, nâng cấp theo ý kiến của chuyên gia phản biện. Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ Đề tài mã số 505.01-2021.07, tài trợ bởi Quỹ Phát triển khoa học và công nghệ quốc gia (NAFOSTED).

^(*) GS.TS., Trường Đại học Luật, Đại học Quốc gia Hà Nội; Email: giaovnu@gmail.com

² Ở Việt Nam, thuật ngữ nhà nước pháp quyền không được sử dụng để chỉ một kiểu nhà nước (ví dụ, nhà nước chủ nô, nhà nước phong kiến, nhà nước tư bản hay nhà nước xã hội chủ nghĩa), mà để chỉ *phương*

nghĩa ít nhiều khác biệt, gắn với hoàn cảnh chính trị, lịch sử, truyền thống văn hóa, luật pháp và cả các học thuyết chính trị - pháp lý riêng của mỗi nước đã nêu.

Trong số những thuật ngữ nêu trên, được dùng phổ biến hơn cả là “rule of law”. Đây là một lý thuyết lần đầu tiên được giới thiệu một cách tương đối toàn diện và cụ thể trong tác phẩm *Introduction to the Study of the Law of Constitution* (tạm dịch: Hướng dẫn nghiên cứu luật hiến pháp) (1885) của nhà luật học người Anh A.V. Dicey. Về bản chất, theo Dicey, *rule of law* (hay “supremacy of law”) là “tinh thần thượng tôn luật pháp” - được hình thành từ truyền thống văn hóa chính trị ở nước Anh trong một khoảng thời gian dài, là một trong hai nguyên tắc bao trùm của Hiến pháp Anh (Xem: Dicey, 1979: 183-184, 406). Cốt lõi của “Rule of law”, theo Dicey (1979: 193), là sự bình đẳng trước luật pháp và trước quyền tài phán của tòa án (không ai đứng trên luật pháp; tất cả mọi người, bất kể địa vị hay điều kiện, đều là đối tượng của luật pháp và chịu sự xét xử của cơ quan tư pháp).

Mặc dù chưa có định nghĩa thống nhất, nhưng hiện có thể thấy có sự đồng thuận chung trên thế giới về bản chất cốt lõi của pháp quyền, đó là tính tối cao của pháp luật, yêu cầu và đòi hỏi tất cả các nhân viên chính quyền và công dân phải bị ràng buộc và phải hành xử phù hợp với luật pháp. Để thỏa mãn điều này thì luật pháp cần phải được xây dựng và công bố công khai, nội dung phải có tính tổng quát, rõ ràng, ổn định, chắc chắn, và phải được áp dụng một cách dân chủ, bình đẳng (Tamanaha, 2007: 3). Nhìn

thức quản trị quốc gia dựa trên nguyên tắc thượng tôn pháp luật, tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người và một số nguyên tắc khác. Vì vậy, trong phạm vi bài viết này, tác giả đồng thời sử dụng hai thuật ngữ “pháp quyền” và “nhà nước pháp quyền” với nghĩa tương đương, thay thế cho nhau.

cụ thể hơn, pháp quyền đòi hỏi các cơ quan và quan chức công quyền phải tuân thủ luật pháp trong mọi hoạt động - điều này có nghĩa là hoạt động của các cơ quan và quan chức công quyền phải được sự cho phép hợp pháp, và không được mâu thuẫn, xung đột với những ngăn cấm hay giới hạn pháp lý. Nếu có sự mâu thuẫn, luật pháp phải được thay đổi [theo các thủ tục chặt chẽ] trước khi hành động đó có thể được thực hiện. Cùng với đó, luật pháp phải cung cấp cho người dân những phương tiện có thể ngăn cản hành động trái pháp luật của các cơ quan và quan chức công quyền. Tuy nhiên, pháp quyền cũng tạo ra một nền tảng luật pháp chi phối hành vi của người dân và các chủ thể khác trong xã hội [buộc phải tuân theo]. Nếu có sự vượt quá giới hạn của luật pháp thì chính quyền sẽ có những hành động để buộc chủ thể liên quan phải thực thi các yêu cầu của luật pháp và giải quyết các mâu thuẫn theo các chuẩn mực luật pháp. Tất nhiên, bên cạnh luật pháp, trong mỗi xã hội còn tồn tại các chuẩn mực khác như phong tục, tập quán, quy tắc đạo đức, tôn giáo,... điều chỉnh các hành vi; và hiệu quả điều chỉnh của luật pháp ở mỗi nơi là không giống nhau, phụ thuộc vào mức độ phát triển của mỗi xã hội. Do đó, pháp quyền không đòi hỏi luật pháp phải bao quát tất cả các hành vi trong xã hội, nhưng ít nhất phải xử lý được các quan hệ xã hội chủ yếu. Luật pháp cũng phải bảo đảm cho người dân khả năng đoán trước được phản ứng của chính quyền đối với các hành vi của mình, từ đó người dân có thể tự do thực hiện các hành vi mà luật pháp không cấm, và không phải lo ngại việc chính quyền sẽ can thiệp hoặc ngăn cản.

Tóm lại, pháp quyền là một hệ thống các quy tắc, nguyên tắc và luật lệ được thiết lập để điều chỉnh hoạt động của các thiết chế công quyền và hành vi của các cá nhân trong một quốc gia. Hệ thống quy tắc này

xác định rõ các quyền và trách nhiệm của mọi chủ thể, cũng như quy định cách họ phải đối xử và giải quyết tranh chấp. Theo nghĩa đó, pháp quyền là một phương thức quản trị các vấn đề nảy sinh trong một xã hội, một quốc gia, để đảm bảo xã hội, quốc gia đó được tổ chức và hoạt động một cách hiệu lực, hiệu quả và văn minh.

1.2. Khái quát về phát triển

Phát triển là một khái niệm chỉ quá trình tăng cường, cải thiện cuộc sống của một cá nhân, hay thực trạng kinh tế, xã hội của một cộng đồng, quốc gia hoặc khu vực. Khái niệm phát triển có thể áp dụng cho nhiều lĩnh vực khác nhau, song đều thể hiện sự tiến bộ và thay đổi theo hướng tích cực.

Cụ thể, phát triển thường bao gồm các lĩnh vực, khía cạnh chủ yếu sau:

Phát triển kinh tế: Đây là một khía cạnh quan trọng của sự phát triển, thể hiện qua sự tăng trưởng kinh tế, cải thiện thu nhập của người dân, giảm nghèo, tạo việc làm và tạo ra một xã hội thịnh vượng.

Phát triển xã hội: Đây là một khía cạnh quan trọng khác của sự phát triển, thể hiện qua việc cải thiện chất lượng cuộc sống của người dân nhưng thông qua giáo dục, chăm sóc sức khỏe, an ninh và ổn định xã hội, xóa đói giảm nghèo, loại bỏ tình trạng bất bình đẳng và thúc đẩy quyền con người.

Phát triển về khoa học, công nghệ, môi trường: Điều này thể hiện qua việc thúc đẩy sự sáng tạo của người dân và những tiến bộ trong lĩnh vực khoa học, công nghệ cũng như trong việc bảo vệ và bảo tồn môi trường, quản lý tài nguyên tự nhiên hiệu quả.

Như vậy, theo quan niệm phổ biến, khái niệm phát triển không chỉ liên quan đến sự tăng trưởng kinh tế, mà còn đề cập đến việc cải thiện chất lượng cuộc sống, tạo điều kiện thuận lợi để phát huy tiềm năng của con người và thúc đẩy sự tiến bộ của

xã hội. Phát triển không chỉ được đo lường bằng tổng sản phẩm quốc nội (GDP), mà còn bằng một loạt chỉ số khác như chỉ số phát triển con người (HDI), hệ số bất bình đẳng thu nhập (Gini)... để đánh giá tiến độ của một quốc gia hoặc khu vực trong việc đạt được các mục tiêu có liên quan.

2. Vai trò của pháp quyền với sự phát triển của quốc gia

Với những tính chất như nêu trên, pháp quyền có vai trò quan trọng trong sự phát triển của một quốc gia, thể hiện cụ thể qua các khía cạnh sau:

Thứ nhất, pháp quyền bảo đảm sự ổn định chính trị, xã hội, qua đó tạo nền tảng cho sự phát triển về mọi mặt¹.

Một nhà nước pháp quyền được xây dựng dựa trên một hệ thống pháp luật toàn diện, hợp lý, chặt chẽ, và một cơ chế bảo đảm thực thi pháp luật dân chủ, kịp thời, hiệu quả, qua đó ngăn ngừa sự lạm dụng quyền lực của các chủ thể công quyền và tình trạng vô chính phủ trong xã hội, bảo vệ, bảo đảm các quyền và lợi ích hợp pháp của mọi chủ thể. Một nhà nước pháp quyền cũng cung cấp cơ chế giải quyết tranh chấp giữa các cá nhân, tổ chức với nhau và với các chủ thể công quyền một cách thuận tiện, bình đẳng và công bằng theo quy định của pháp luật. Không chỉ vậy, một nhà nước pháp quyền còn có các hoạt động giáo dục, tuyên truyền rộng khắp giúp tăng cường nhận thức, ý thức của người dân; nhận thức, ý thức của đội ngũ cán bộ, công chức nhà nước về sự tuân thủ pháp luật.

¹ Xem thêm: Desai, Deval and Woolcock, Michael (2014), "The Politics and Process of Rule of Law Systems in Developmental States", in: Hickey, S., Sen, K. and Bukenya, B. (eds, 2014), *The Politics of Inclusive Development: Interrogating the Evidence*, Oxford; online edn, Oxford Academic, 22 Jan. 2015), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198722564.003.0007>, truy cập ngày 18/12/2023.

Kết quả là, nhà nước pháp quyền giúp tăng cường niềm tin của người dân vào chính quyền và pháp luật, ngăn ngừa và giải quyết xung đột một cách hòa bình, Đến lượt nó, những điều này giúp duy trì sự ổn định chính trị và trật tự xã hội. Sự ổn định chính trị và trật tự xã hội là những điều kiện nền tảng cần thiết cho sự phát triển của quốc gia trên mọi lĩnh vực, vì nó cho phép dành các nguồn lực cũng như tổ chức và phân bổ hiệu quả các nguồn lực cho những hoạt động phát triển kinh tế, xã hội, văn hóa...

Thứ hai, pháp quyền là cơ sở bảo vệ, thúc đẩy nhân quyền¹, qua đó bảo đảm sự ổn định xã hội và khai mở, thúc đẩy sự sáng tạo của người dân.

Các nhà nước pháp quyền thiết lập một hệ thống quy tắc và quy định để bảo vệ các quyền con người, quyền công dân trên tất cả các lĩnh vực chính trị, kinh tế, xã hội, văn hóa. Tập hợp các nguyên tắc, chuẩn mực về quyền con người, quyền công dân được thể hiện trong Hiến pháp và hệ thống pháp luật quốc gia, cũng như qua việc tham gia các điều ước quốc tế về quyền con người - mà mọi người dân có thể dựa vào để thực hiện và bảo vệ các quyền và lợi ích hợp pháp, chính đáng của họ.

Không chỉ vậy, như đã đề cập ở trên, các nhà nước pháp quyền quy định những giới hạn và xây dựng những cơ chế kiểm soát quyền lực của nhà nước và các thiết chế chính trị, xã hội khác, từ đó giúp ngăn ngừa sự lạm dụng quyền lực, và bảo vệ người dân khỏi những hành vi xâm phạm

các quyền con người. Đặc biệt, các nhà nước pháp quyền thường quan tâm và đặt ra các cơ chế hiệu quả để bảo vệ các quyền hợp pháp, chính đáng của các cộng đồng thiểu số và các nhóm xã hội yếu thế. Bằng cách đảm bảo rằng mọi người dân và nhóm xã hội đều có quyền và được hưởng thụ các quyền và tự do cơ bản của con người, pháp quyền góp phần tạo ra một môi trường xã hội ổn định và công bằng, tạo điều kiện cho sự phát triển bền vững và cân bằng của đất nước. Trong một môi trường xã hội như vậy, sự đoàn kết và sáng tạo của người dân được khai mở và phát huy - đây cũng là một điều kiện quan trọng cho sự phát triển của các quốc gia.

Thứ ba, pháp quyền là cơ sở để quản trị quốc gia tốt và phòng, chống tham nhũng.

Quản trị quốc gia tốt (*good governance*) là khái niệm chỉ một tập hợp các tiêu chí và nguyên tắc mà các nhà nước cần thực hiện trong quá trình quản lý xã hội, trong đó đặc biệt là sự minh bạch, trách nhiệm giải trình, sự tham gia của người dân, tính hiệu lực, hiệu quả... (Xem: UNESCAP, *About good governance*, <https://www.unescap.org/sites/default/files/...>). Quản trị quốc gia tốt và phòng, chống tham nhũng có mối quan hệ gắn kết, vừa là điều kiện, vừa là kết quả của nhau, và đều là yếu tố bắt buộc cho sự phát triển của các quốc gia.

Như đã đề cập ở trên, các nhà nước pháp quyền đều có quy định về sự giới hạn của quyền lực, và có cơ chế giám sát, kiểm soát quyền lực của nhà nước cũng như của các thiết chế khác trong xã hội, nhằm ngăn ngừa sự lạm dụng quyền lực để thu lợi cá nhân (hay hành vi tham nhũng). Cụ thể hơn, các nhà nước pháp quyền tạo lập cơ sở để quản trị quốc gia tốt và phòng, chống tham nhũng thông qua việc đặt ra các khung pháp luật và nguyên tắc cơ bản, giúp tạo ra một hệ thống chính trị và quản lý minh bạch, hiệu quả. Thực tế cho thấy,

¹ Xem thêm: United Nations, *Rule of Law and Human Rights*, <https://www.un.org/ruleoflaw/rule-of-law-and-human-rights/#:~:text=The%20rule%20of%20law%20is%20the%20implementation%20mechanism%20for%20human,national%20constitutions%2C%20laws%20and%20regulations>, truy cập ngày 15/10/2023; UNODC, *Human rights and the rule of law*, <https://www.act4ruleoflaw.org/en/news/humanrights>, truy cập ngày 15/10/2023.

các nhà nước pháp quyền đều có các quy định pháp luật về chống lạm quyền, tham nhũng, đồng thời với các quy tắc về đạo đức và trách nhiệm giải trình trong hoạt động chính trị và quản lý. Không chỉ vậy, các nhà nước pháp quyền còn thiết lập các cơ quan và cơ chế để giám sát hành vi của các quan chức công quyền, trong đó bao gồm sự tham gia thực chất, hiệu quả của các tổ chức xã hội, các cơ quan báo chí và mọi người dân. Cuối cùng, các nhà nước pháp quyền cũng thường xây dựng cơ chế giám sát, kiểm soát quyền lực ngay trong hệ thống chính trị, thông qua các quy định về phân công lao động quyền lực, phân cấp, phân quyền và trách nhiệm giải trình nhằm ngăn chặn sự tập trung quyền lực vào một số người hoặc tổ chức, đảm bảo rằng quyền lực không được sử dụng một cách tùy tiện, qua đó làm giảm nguy cơ tham nhũng.

Thứ tư, pháp quyền là cơ sở để thúc đẩy hoạt động kinh doanh¹, kích thích sự phát triển của kinh tế thị trường.

Kinh doanh là hoạt động do tổ chức hoặc cá nhân thực hiện để tạo ra lợi nhuận thông qua việc cung cấp hàng hóa hoặc dịch vụ cho thị trường. Hoạt động kinh doanh là thiết yếu với sự tồn tại và phát triển của các quốc gia bởi nó tạo ra nguồn của cải cùng hàng hóa và dịch vụ xã hội, nguồn thu nhập và việc làm cho người dân, nguồn thu thuế cho ngân sách nhà nước. Hoạt động kinh doanh không chỉ thúc đẩy sự phát triển của nền kinh tế, mà còn góp phần thúc đẩy sự phát triển của khoa học, công nghệ, giáo dục, văn hóa,... ở các quốc gia.

Một nhà nước pháp quyền sẽ tạo lập và duy trì môi trường ổn định cho các hoạt động đầu tư, kinh doanh. Các doanh nhân và nhà đầu tư đều hiểu rằng chỉ khi kinh doanh trong một nhà nước pháp quyền thì họ mới có thể bảo vệ quyền sở hữu tài sản và tư liệu sản xuất, và có thể thực hiện các hợp đồng và giải quyết tranh chấp một cách công bằng, kịp thời và thỏa đáng. Ngày nay, chỉ số pháp quyền chính là tiêu chí quan trọng để đo lường và thúc đẩy sự phát triển kinh tế của các quốc gia². Chỉ số này cho thấy quốc gia đã thành công đến đâu trong việc cung cấp một hệ thống quy tắc pháp lý để tạo ra điều kiện công bằng cho hoạt động của các doanh nghiệp.

Cụ thể hơn, một nhà nước pháp quyền sẽ tạo ra môi trường dựa trên luật pháp, bao gồm các quy tắc và quy định pháp luật hợp lý, công bằng, bình đẳng mà mọi doanh nghiệp phải tuân thủ. Điều này tạo điều kiện cho sự tự do kinh doanh, ngăn chặn các hành vi cạnh tranh không lành mạnh, bảo vệ quyền sở hữu trí tuệ và nhãn hiệu sản phẩm, bảo vệ quyền lợi chính đáng của các doanh nghiệp, từ đó giúp doanh nghiệp có thể hoạt động một cách công bằng và bền vững. Môi trường kinh doanh an toàn sẽ thu hút đầu tư trong nước và quốc tế, từ đó thúc đẩy sự phát triển kinh tế mà thông thường sẽ kéo theo sự phát triển trên các lĩnh vực khác của quốc gia.

Kinh tế thị trường là một nền kinh tế vận hành chủ yếu dựa trên các quy luật, quy tắc của thị trường mà trong đó nhà nước chỉ giữ vai trò quản lý, điều tiết một cách vĩ mô. Mặc dù vẫn còn những ý kiến trái chiều nhưng cho đến nay quan điểm phổ biến cho rằng kinh tế thị trường là một mô hình kinh tế chứng tỏ sự hợp lý và hiệu

¹ Xem thêm: Buquicchio, Gianni (2017), *Why is the rule of law important for citizens and businesses?*, Speech at SIGMA Ministerial Conference on Good Public Governance - Delivering for Citizens and Businesses, 13-14 December 2017, OECD Conference Centre, Paris, France, <https://www.sigmaxweb.org/events/SIGMA-Ministerial-December-2017-TALK-2%20BUQUICCIO%20ENG.pdf>

² Xem thêm: WJP, *WJP Rule of Law Index*, <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>, truy cập ngày 15/10/2023.

quả nhất trong các mô hình kinh tế đã được nhân loại áp dụng.

Pháp quyền là một cơ sở nền tảng để xây dựng và duy trì một hệ thống kinh tế thị trường bền vững và công bằng, thông qua việc định rõ các quy tắc pháp lý để quản lý các hoạt động kinh tế. Cụ thể, trong nhà nước pháp quyền, các quyền sở hữu tư nhân và quyền hợp đồng được quy định cụ thể và được bảo vệ hiệu quả, tạo điều kiện cho các hoạt động giao dịch và đầu tư. Điều này làm tăng sự tin tưởng của các bên tham gia vào thị trường và tạo ra một môi trường ổn định cho kinh doanh. Nhà nước pháp quyền cũng đặt ra các luật lệ và thiết chế để kiểm soát ở tầm vĩ mô các hoạt động kinh tế, nhằm đảm bảo sự cạnh tranh công bằng giữa các chủ thể kinh tế và bảo vệ họ khỏi nguy cơ bị các cơ quan, quan chức công quyền nhũng nhiễu. Nhà nước pháp quyền cũng có các thiết chế quản lý rủi ro tài chính, đặc biệt là trong các ngành như ngân hàng và chứng khoán, từ đó tạo ra một hệ thống tài chính ổn định, ngăn ngừa nguy cơ suy thoái, khủng hoảng kinh tế. Nhà nước pháp quyền bảo vệ quyền lợi của người tiêu dùng thông qua việc thiết lập các tiêu chuẩn chất lượng, an toàn và thông tin, qua đó giúp người tiêu dùng có thể tin tưởng vào các sản phẩm và dịch vụ mà họ mua, góp phần kích thích sự phát triển của nền kinh tế. Đặc biệt, nhà nước pháp quyền cung cấp hệ thống giải quyết tranh chấp hiệu quả, giúp các bên trong quan hệ kinh tế giải quyết mâu thuẫn một cách công bằng và đúng quy định, từ đó làm tăng tính căn cứ và ổn định của hệ thống kinh tế.

Tóm lại, vai trò của pháp quyền trong kinh tế thị trường là tạo ra một cấu trúc và quy tắc để đảm bảo sự công bằng, bền vững và hiệu quả trong các hoạt động kinh tế, tạo điều kiện cho sự phát triển và thịnh vượng của quốc gia.

Thứ năm, pháp quyền là cơ sở để bảo vệ môi trường¹.

Môi trường là nền tảng cho hoạt động của con người trên mọi lĩnh vực. Môi trường cung cấp các nguồn lực tự nhiên như đất, nước, khoáng sản,..., đóng vai trò chủ chốt quyết định sự phát triển của một quốc gia. Vì vậy, bảo vệ môi trường chính là bảo vệ sự phát triển của quốc gia, thông qua việc duy trì và bảo tồn các nguồn lực tự nhiên cho sự tồn tại, phát triển của xã hội.

Pháp quyền được coi là cơ sở để bảo vệ môi trường vì nó cung cấp khung pháp luật và nguyên tắc quy định quyền và trách nhiệm của cộng đồng, doanh nghiệp và chính quyền liên quan đến môi trường. Nhà nước pháp quyền đặt ra quy tắc và hạn chế về cách thức sử dụng và quản lý tài nguyên tự nhiên, quản lý chất thải, bảo tồn đa dạng sinh học, qua đó giúp ngăn chặn các hành vi có thể gây hại cho môi trường. Nhà nước pháp quyền cũng bảo vệ quyền và lợi ích của các cộng đồng và cá nhân đối với môi trường, cụ thể là đảm bảo rằng mọi người có quyền được sống trong một môi trường an toàn và lành mạnh, và họ có quyền đòi hỏi sự đền bù nếu môi trường bị phá hoại. Ngoài ra, nhà nước pháp quyền cũng đặt ra các yêu cầu và trách nhiệm về môi trường đối với các doanh nghiệp, thúc đẩy trách nhiệm xã hội của doanh nghiệp trong các vấn đề như quản lý chất thải, tiết kiệm năng lượng, và thực hiện các biện pháp để giảm thiểu ảnh hưởng tiêu cực đối với môi trường. Cuối cùng, nhà nước pháp quyền thiết lập cơ chế kiểm soát và xử lý hoạt động xâm hại môi trường của mọi chủ thể, thúc đẩy sự tham gia của cộng đồng và người dân trong việc bảo vệ môi trường.

¹ Xem thêm: Kreilhubert, Arnold and Kariuki, Angela (2020), *Environmental Rule of Law in the Context of Sustainable Development*, <https://www.law.georgetown.edu/environmental-law-review/wp-content/uploads/sites/18/2020/08/GT-GELR200021.pdf>

3. Kết luận

Pháp quyền và phát triển là hai phạm trù quan trọng, gắn với vận mệnh của các quốc gia trong thời hiện đại. Pháp quyền có vai trò đặc biệt với sự phát triển của các quốc gia. Vai trò đó thể hiện trên nhiều mặt của sự phát triển, có thể xem là tác động toàn diện đến sự phát triển, từ kinh tế, xã hội, văn hóa cho đến pháp luật, khoa học công nghệ và môi trường.

Trong thực tế có một số quốc gia đạt được những thành tựu kinh tế nhất định mà không chú trọng đến việc xây dựng nhà nước pháp quyền. Tuy nhiên, cần thấy rằng những thành tựu đó về bản chất chỉ là sự *tăng trưởng*, và thông thường chỉ là về kinh tế trong một giai đoạn nhất định, dựa vào những lợi thế nhất định như tài nguyên, nguồn nhân lực... mà chưa phải là sự *phát triển* đúng nghĩa.

Thực tế trên thế giới cho thấy, để phát triển một cách toàn diện và bền vững, các quốc gia không thể không chú trọng đến xây dựng nhà nước pháp quyền. Việc xây dựng nhà nước pháp quyền cần được xem là điều kiện tiên quyết để phát triển đất nước. Mức độ tiến bộ của nhà nước pháp quyền là yếu tố có tính quyết định đến mức độ phát triển của các quốc gia. Đây chính là luận điểm khoa học được đúc rút từ nhiều công trình nghiên cứu công phu trên thế giới trong thời gian gần đây, tiêu biểu như nghiên cứu của Daron Acemoglu, James A. Robison (2012) với tiêu đề *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty* (tạm dịch: *Vì sao các quốc gia thất bại: nguồn gốc của quyền lực, sự thịnh vượng và nghèo đói*). Trong cuốn sách này, các tác giả đã chứng minh một cách thuyết phục rằng, không phải tài nguyên hay vị trí địa lý, mà chính là thể chế [pháp quyền], suy rộng ra là nhà nước pháp quyền, mới là yếu tố quyết định sự phát triển [thành công] hay suy thoái [thất bại] của một quốc gia □

Tài liệu tham khảo

1. Acemoglu, Daron and Robison, James A. (2012), *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Crown Business Publisher, United States.
2. Buquicchio, Gianni (2017), *Why is the rule of law important for citizens and businesses?*, Speech at SIGMA Ministerial Conference on Good Public Governance - Delivering for Citizens and Businesses, 13-14 December 2017, OECD Conference Centre, Paris, France, <https://www.sigmaxweb.org/events/SIGMA-Ministerial-December-2017-TALK-2%20BUQUICCHIO%20ENG.pdf>
3. Dicey, A.V. (1979), *Introduction to the Study of Law of the Constitution* (A.V. Dicey With an Introduction by E.C. S. Wade), The MacMillan Press, London.
4. Desai, Deval and Woolcock, Michael (2014), "The Politics and Process of Rule of Law Systems in Developmental States", in: Sam Hickey, Kunal Sen, and Badru Bukunya (eds, 2014), *The Politics of Inclusive Development: Interrogating the Evidence*, Oxford; online edn, Oxford Academic, 22 Jan. 2015, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198722564.003.0007>, truy cập ngày 18/12/2023.
5. Grote, Rainer (1999), "Rule of Law, Rechtsstaat and Etat de Droit", in: Christian Starck (edited, 1999), *Constitutionalism, Universalism and Democracy - A Comparative Analysis* (Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden).
6. Kreilhubert, Arnold and Kariuki, Angela (2020), *Environmental Rule of Law in the Context of Sustainable Development*, <https://www.law.georgetown.edu/environmental-law-review/wp-content/uploads/sites/18/2020/08/GT-GELR200021.pdf>

(xem tiếp trang 13)